

ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ДУХОВНОСТІ У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

Анатолій Олександрович Осипов
Україна

*доктор філософських наук,
професор кафедри філософії і педагогіки
НТУ «Дніпровська політехніка»*

Пройшовши історичну еволюцію, на сучасному етапі свого розвитку філософська антропологія потребує суттєвого уточнення як своєї власної доктрини, так і переосмислення свого місця серед інших філософських концепцій сьогодення. Глобалізація процесів життєдіяльності суспільства усе більше загострює протиріччя між загальнолюдськими та національно-культурними пріоритетами в умовах конкуренції в усіх сферах функціонування суспільства: економічній, політичній, культурній, ідеологічній тощо. У загальному контексті розвитку філософії роль філософсько-антропологічних ідей змінювалася і поступово посилювалася відповідно до етапів розвитку суспільства в залежності від того, як співвідносились між собою загальносуспільне і одинично-індивідуальне.

Відомо, що у західно-європейській культурній традиції вичленування людини-індивіда із загального контексту суспільного життя відбулося в епоху еллінізму, що відобразилось у соціально-етичній проблематиці представників епікуреїзму, скептицизму, стоїцизму. «...Поліс не знав усіх глибин індивідуалізму, суб'єктивізму і взагалі психологізму»⁴⁰. «Індивідуалізм – основна риса елліністичної культури»⁴¹. У даний період більшість філософських питань були пов'язані з тим, що людина повинна була знайти у собі потенціал для протистояння соціуму, у якому вже не міг підтримуватись суспільний порядок. Вперше людина почала розглядатися як єдина самодостатня одиниця буття, замкнена у своїй суб'єктивності. Людина є мірою усіх речей, що вони існують, чи не існують, як стверджували представники скептицизму.

---

⁴⁰ Лосев А.Ф. История античной эстетики. Ранний эллинизм. М., «Искусство», 1979. С. 5.

⁴¹ Там само. С. 8.

Неоплатонізм на основі здобутків філософії Платона розробив досконало-рафіновану діалектичну методологію аналізу єдності протилежностей одиничного і загального, підготувавши підґрунтя для схоластичного «теоретизування» щодо співвідношення Бога, Сина і Святого Духу в епоху середньовіччя: «Будь-яка множина тим чи іншим чином причетна до єдиного»⁴². «Практичний» же аспект співвідношення людини і Бога в епоху середньовіччя був пов'язаний із формулюванням ідеї шаблів духовного сходження душі людини до Бога в релігійній антропології Августина Блаженного, який подальшого свого розвитку набув, зокрема, у творчості І. Лествичника. Середньовічною теологією був заданий вектор еволюції людини у напрямку досягнення духовності орієнтацією на божественний світ. Таким чином, завершився теолого-метафізичний етап розвитку філософсько-антропологічної парадигми філософування у західноєвропейській традиції.

Починаючи з епохи Відродження і до початку ХХ століття, у двадцятих роках якого виникає філософська антропологія як окрема течія філософії, змістом філософсько-антропологічної парадигми постає людина, сповнена впевненості у власні сили розуму, науки, технічні інструменти пізнання й оволодівання світом. Цілі практики матеріального життя усе більше починають визначати пріоритети людського існування в усіх його вимірах. Хоча І. Кант усе ще мислить категоріями теолого-метафізичної картини світу, однак, головною умовою вирішення усіх світоглядних питань (теоретичний, практичний розум, художньо-естетична діяльність, співвідношення науки і релігії) він визначає питання про природу людини. При цьому у І. Канта природа людини розглядається у двох вимірах: метафізико-релігійному («річ у собі», а рїогі; такі поняття Розуму, як Бог, душа, всесвіт) та логіко-аналітичному. Після Канта бурхливий розвиток капіталізму з його конкуренцією й науково-технічною революцією усе більшої уваги надає питанням нових потреб і бажань соціуму. Як відомо, у цьому контексті еволюціонувала творчість Л. Фейєрбаха, К. Маркса і Ф. Енгельса, а пізніше – позитивізму О. Конта і Г. Спенсера. Незважаючи на відмінності даних представників філософії ХІХ століття, у питанні про природу людини їх об'єднує орієнтація на

---

⁴² Прокл. Первоосновы теологии. Гимны//Пер. с древнегреческого Лосева А.Ф. Сост. А.А. Тахо-Годи. – М., Издательская группа «Прогресс», 1993. С. 9.

чуттєво-матеріальні чинники формування свідомості, вищою формою духовного потенціалу якої виступають розум та мислення.

Філософсько-антропологічна традиція духовності у західноєвропейській культурній традиції формується на теренах ідей О. П. Блаватської, антропософії Рудольфа Штейнера та засновника філософської антропології Макса Шелера. Творчість Блаватської – це грандіозний проект спроби синтезу науки, релігії і філософії мовою езотеричних традицій, здійснений на засадах езотеричних доктрин «усього світу з самого початку виникнення людства»⁴³, який орієнтувався, перш за все, на східну культурну духовну традицію. Для Р. Штейнера базовою парадигмою духовності виступила християнська езотерична традиція, яка, як відомо, не співпадала із релігійним православно-церковним тлумаченням сутності Христа. Розглядаючи природу людини, Р. Штейнер змальовує широку панораму взаємодії духовних езотеричних сил (ефірне тіло, астральний світ, деваханічний план, кармічні закономірності тощо) та мислення, почуттів, волі людини на теренах її земних життєвих екзистенцій болю, страждання, радості, пам'яті, сміху, плачу тощо. Засновник антропософії пов'язує земне життя людини із універсальними природними ритмами, які виступають масштабом розгортання земної історії і символічної біблійної історії⁴⁴.

У питанні про духовну природу людини Р. Штейнер виходить з езотеричної парадигми, в якій описується існування світу у надчуттєвій формі⁴⁵, а з появою людства здійснюється його духовна коеволюція зі Всесвітом через розвиток релігії і філософії. На відміну від цього М. Шелер рухається зворотним чином – від усвідомлення проблеми людини у контексті класичної західноєвропейської онтології і метафізики до розуміння всесвітньо-історичної духовної місії людства: «Між метафізикою граничних проблем математики, фізики, біології, психології, правознавства, історії тощо і метафізикою абсолютного знаходиться іще одна важлива дисципліна, яка наразі набуває усе більшого значення і притягає до себе усе

---

⁴³ Блаватская Е. П. Тайная доктрина. Синтез науки, религии и философии. Т. I. Космогенезис, «Т-КО». – 1991. С. 4.

⁴⁴ Штейнер Р. Духовнонаучная антропология.: 19 лекций, прочитанных в Берлине между 19 октября 1908 г. и 17 июня 1909 г./Рудольф Штейнер – Санкт-Петербург: Деметра, 2016. 316 с.

⁴⁵ Штейнер Р. Очерк тайноведения//Пер. с нем. – Л.: Эго, 1991. С. 78-90.

більшу зацікавленість: «філософська антропологія»⁴⁶. Посилаючись на І. Канта, Шелер далі наголошує, що «Усі форми буття залежать від буття людини... І лише *виходячи* із сутнісної побудови *людини*, яку досліджує «філософська антропологія», можна зробити *висновок* – виходячи із її духовних актів, які є висхідними і здійснюються з центру людини, – відносно істинних атрибутів *вищої основи* усіх речей»⁴⁷.

Таким чином, не лише раціональні аргументи на користь того чи іншого положення можуть бути евристичним потенціалом для здобуття істини, а, у першу чергу, «духовні акти», здійснені «із центру людини». Для Шелера діяти «із центру людини» означає «мати сферу абсолютного буття перед своєю мислячою свідомістю – це належить до сутності людини і формує разом із самосвідомістю, усвідомленням світу, мовою і совістю *одну* нерозривну структуру»⁴⁸.

Розвиток західноєвропейської філософії здійснювався таким чином, що на різних його етапах акцентувалися як визначальні й первинні чи то окремі структурні розділи філософського знання (метафізика, онтологія, гносеологія, аксіологія тощо), чи то окремі аспекти пізнавальної діяльності (розум, відчуття, воля, інтуїція, віра тощо). А природа самої людини трактувалася у відповідності до вказаних абсолютизацій. Розвиваючи ідею І. Канта про необхідність першочергової відповіді на питання про те, що таке людина, засновник філософської антропології М. Шелер приходить до констатації духовного ядра особистості, на теренах якого здійснюється містерія коеволюції Бога і Людини. «Оскільки людина – це мікрокосмос, тобто «світ у малому», тому що усі сутнісні генерації буття – фізичне, хімічне, живе духовне буття – зустрічаються і перетинаються у бутті людини – остільки на людині можна вивчати і вищу основу «великого світу», «макрокосмосу». І тому *буття людини як мікротеоса також є перший доступ до Бога*»⁴⁹.

Зустріч та взаємозбагачення езотеричної (теософія, антропософія) та філософської (філософська антропологія) спрямованостей вивчення сутності людини на теренах філософсько-антропологічної парадигми духовності у західноєвропейській культурній традиції

---

⁴⁶ Шелер М. Философское мировоззрение//Избранные произведения. Москва, Гнозис, 1994. С. 11.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Там само. С. 4.

⁴⁹ Там само. С. 12.

значно розширює евристичний потенціал досліджень духовної природи людини для відповіді на виклики сучасності. І одне з перших питань, яке виникає у вирішенні проблеми синтезу вказаних традицій – це питання відпрацювання категоріального апарату, спільного для них обох. Теза Гермеса Трисмегиста: «Те, що знаходиться внизу, відповідає тому, що перебуває наверху; і те, що перебуває наверху відповідає тому, що знаходиться внизу, щоб здійснити дива єдиної речі»⁵⁰ повинна наповнитись конкретним змістом систематизованих культурно-історичних знань, здобутих людством протягом його тисячолітньої історії.

ІНДИВІДУАЛЬНА СВІДОМІСТЬ В ПЕРІОДИ ПЕРЕХОДУ ДО НОВОГО ЦИКЛУ. За статтями О.П. Блаватської і теософській традиції

***Тетяна Володимирівна Головченко
Україна***

*Президент Ложі О.П. Блаватської (Дніпро)
Теософського товариства в Україні*

Все, що відбувається у Всесвіті, з початку Махаманвантари, трапляється згідно з певними законами самої Вселеної. Ці Закони – вираження Вищої Свідомості. Усе існуюче, від електрона до зірки, пронизано Свідомістю. Ця Первинна Реальність доки знаходиться поза нашим сприйняттям, але мудреці і святі завжди називали її суперечливими термінами. Багато хто називав «Богом», інші – Законом, Небесами, Великим Архітектором, Еволюцією, Авалокітешварою. Кожна людина, відповідно до її характеру і досвіду, може визначитися у відношенні до цієї Свідомості, яка направляє все в проявленому Всесвіті. Згідно теософської традиції і космогонії, існує лише єдиний Закон у Всесвіті, «закон гармонії, досконалої рівноваги»⁵¹, який діє, як єдина енергія через Логос. І під час Манвантар Логос має властиву йому свідомість і свою

---

⁵⁰ Гермес Трисмегист и герметическая традиция Востока и Запада. Киев «ИРИС», 1997. С. 314.

⁵¹ «Листи Махатм»; Збірка; РИПОЛ класик; Москва; 2006. Л. 58. С. 245.